

KEMALİZM'İN DÜŞÜNSEL TEMELLERİ VE TARİHSEL OLUŞUMU

Mustafa ALBAYRAK*

ÖZET

Kemalizm, Türk Bağımsızlık Savaşı sırasında başlayan Türk devriminin bir ürünüdür. Kemalizm kavramı ilk defa Batılı yazarlar tarafından kullanılmış ve daha sonra bu Türkçe'de “Atatürkçülük” olarak adlandırılmıştır. Batılı yazarlar Atatürk ilkelerini Kemalizm ideolojisi olarak kabul etmişlerdir. Kemalist hareket Birinci Dünya Savaşı sonrasında milliyetçi ve bağımsızlıkçı niteliği ile tanınmıştır. Kemalizm bir doktrin değildir. Kemalizm anti emperyalist bir ideoloji olup Orta Doğu toplumlarını etkilemiştir. Kemalizm sadece bir ideoloji olarak önemli değildir. Bu ideolojinin asıl önemi, Batı egemenliğine karşı başarılı bir direniş sembolü olmasından kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı Kemalizm'i dogmatik totaliter ideolojiler arasında değil, Rasyonalist ve Pragmatik niteliği olan demokratik ideolojiler arasında düşünmek zorunluluğu vardır.

Bu makalenin temel tezi; Kemalizm'in devrimci ideoloji olarak hem çok sayıda Asya, Afrika ve özellikle Orta Doğu ülkelerini ve bir dereceye kadar Latin Amerika ülkelerindeki siyasi gelişmelerin bir sembolü olduğudur. Kemalizm; Gandhi, Nehru, Muhammed Ali Cinnah, Cemal Abdel Nasır, Habib Burgiba, Hayri Bumedyen, gibi az gelişmiş ülkelerin liderlerini de çok etkilemiştir. Kemalizm, ilk defa az gelişmiş bir ülkede görülen ve tarihsel bir denemeden geçmiş olan bir gelişme ideolojisidir.

Anahtar Kelimeler: Doktrin, Emperyalizm, İdeoloji, Kadro, Kemalizm, Kemalist Hareket, Milliyetçilik, Misak-ı Millî, Mustafa Kemal Atatürk.

* Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi öğretim görevlisi.

KEEMALISM AND THE HISTORICAL FORMATION OF THE INTELLECTUAL FOUNDATIONS

ABSTRACT

Kemalism is product of the Turkish revolution, which started with the Turkish Independent War. The term of Kemalism was first used by Western authors; later in Turkish, it was referred to as “Atatürkçülük”. Western authors referred to these Atatürk’s principles as Kemalism, thus conferring on term the sense an ideology. The Kemalist movement was one of the most well-known nationalist and independent experiments in post War One area. Kemalism is not a doctrine. Kemalism is a anti- imperialist ideology and impact of the middle eastren communities. Kemalism is important, however, not only as an ideology. Its importance stems from the fact that it has become the symbol of successful resistance to the Westren domination. Therefore, it is clearly neccessary to consider Kemalism among the democratics ideologies, which are Rationalistic and Pragmatic, rather than among dogmatic totalitarian ideologies.

The main thesis of this paper; is that Kemalizm should be viewed as a revolutinary ideology and as a symbol has had on the political development of many Asia and Africa and specially Middle Eastren countries as well as to same extent Latin America. Kemalizm had impact on the underdeveloped countries leaders for example ; Gandhi, Nehru, Muhammed Ali Cinnah, Cemal Abdül Nasser, Habib Bourgiba, Hayri Boumedienne. Kemalism is an ideology of underdevelopment, the first such ideology to emerge in a developing country and to be tested historical practice.

Key Words: Doctrinaire, İmperialism, İdeology, Kadro, Kemalism, Kemalist Movement, Nationalism, National Pact, Mustafa Kemal Atatürk.

Giriş

İnsanlık tarihinin son iki yüzyılı, düşünce akımları açısından dikkate değer bir zenginlik göstermektedir. Bu süreç içinde, kimi zaman birbirlerine karşıt, kimi zaman da birbirlerine çok yakın düşünce akımları ortaya atılmış, ancak bunların bir bölümü yalnızca kuramsal bir anlam taşımaktan öte gidememiş, bir bölümü ise; çeşitli toplumlarda uygulama olanağı bulmuşlardır ki, bunlardan biri de son yüzyıl içinde Mustafa Kemal (Atatürk) tarafından Türkiye’de uygulanan *Kemalizm İdeolojisi** olmuştur. Kemalizm’in tarihsel oluşumuna ve niteliklerine geçmeden önce, bu uygulamanın adı üzerinde kısaca durmakta yarar vardır.

Kemalizm adını, Birinci Dünya Savaşı bitiminde, Osmanlı Devleti’nin 30 Ekim 1918 tarihinde imzaladığı Mondros Ateşkesi sonrasında, Anadolu’nun işgal edilmesine karşı verilen millî direnişin önderi Mustafa Kemal’den almaktadır. Bu direnişi kırmak için çalışan emperyalist güçler ve onların işbirlikçisi olan Damat Ferit hükümetleri, başlangıçta bu direnişçileri, biraz da küçümser bir yaklaşımla, *Kemalistler* ya da *Kemalîler* diye adlandırmışlardı¹. Bu yaklaşımla işbirlikçi Damat Ferit ve yandaşları, Kemalistleri adeta yüzyıllar öncesinde, Osmanlı yönetimine karşı ayaklanan *Celâlî* isyancılarına benzetmişler ve belki de bu isyanlara verilen addan esinlenerek², yalnızca Mustafa Kemal’in yandaşları için değil, fakat aynı zamanda bütün Kuva-yı Millîyecileri için *Kemalîler* deyimini kullanmışlardı. Oysa *Kemalci* ya da *Kemalist Hareket*, o yıllarda yalnızca Anadolu’da değil, aynı zamanda Doğunun sömürge konumundaki bütün Müslüman toplumlarında da giderek saygınlık kazanmış, bu toplumlar maddî ve manevî destek verdikleri bu direnişin başarısını *Kemalist Zafer* olarak nitelendirmişlerdir³. Böylelikle Kemalist Zafer, yalnızca Türk milletinin değil, aynı zamanda, Doğunun ezilen sömürge

¹ Bilâl N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, Cilt: III, (1919-1938), Ankara 1979, s. 317; Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Cilt: I, Ankara, 1973.

² Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, Yeni Türkiye’nin Oluşumu, 3. Kitap, İkinci Bölüm, (1923-1938), Ankara 1996, s. 23.

³ Bilâl N. Şimşir, *Atatürk ile Yazışmalar*, Cilt: I, Ankara 1981, s. 256, 292.

toplumlarının da bir övünç kaynağı ve umut ışığı olarak parlamaya başlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, Batılı devlet adamları da, daha önceki dönemde bir *Çete* hareketi gözüyle baktıkları Anadolu'daki Türk millî direnişinin başarısını kabullenmek zorunda kalmışlar, özellikle Batılı bilim insanları, 1930'lu yıllara doğru, o yıllarda gündemde olan *Komünizm ve Faşizm* gibi düzenlerden önemli farklılıklar gösteren bu yeni uygulamayı, kurucusunun adına uygun olarak, *Kemalizm* diye adlandırmışlardır⁴.

Türkiye'de ise, Kemalizm kavramı 1930 yıllarda kullanılmaya başlanmış, ilk baskısı 1931 yılında Türk Tarih Kurumu (Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti) tarafından yapılan tarih dizisinin Türkiye Cumhuriyeti Tarihini anlatan dördüncü cildinde Tarih IV yer almış ve bu kitapta, o yıl sayısı altına çıkarılan ilkelerle ilgili bilgiler verildikten sonra, Kemalizm için şöyle bir yorum yapılmıştır;

*“İşte yabancı müelliflerin (yazarların) Büyük Millî Reisin adına nisbetle “Kemalism” dedikleri Türk inkılâp hareketinin temel prensipleri bunlardır. Bu prensiplere dayanan devlet sistemi Türk milletinin tarihine, ihtiyacına, içtimaî bünyesine ve mefkûresine (ülküsüne) en uygun olduğu kadar, bütün dünyadaki sistemler içinde de en sağlam ve en mükemmel olanıdır”*⁵.

Özellikle bu tarihten sonra, Kemalizm kavramının bilim insanları tarafından sıklıkla kullanılması gündeme gelmiş, bu yeni kavram üzerinde bilimsel nitelikli makale ve kitaplar yazılmaya başlanmıştır. Kemalizm'in, bir parti ideolojisi olarak gündeme gelmesi ise, Cumhuriyet Halk Partisi'nin 15-20 Ekim 1927 tarihleri arasında yapılan İkinci Büyük Kurultay'ında olmakla birlikte, bu kurultayda

⁴ A. Afetinan, **Tarihten Bugüne**, Ankara 1970, s. 210; Enver Ziya Karal, **Atatürk ve Devrim**, (Konferanslar-Makaleler), (1935-1978), Ankara 2003, s.137;

* **“Kemalizm”** kavramının ilk defa : Fransız yazar Michel Paillares'in 1922 yılında basımı yapılan “Lé Kémalisme devant les Alliés; l'entrée en scène du Kémalisme, le traité de Sévres, l'accord d'Angora, Vers la paix d'Orient (Müttefiklerin Gözünde Kemalizm: Kemalizm'in Uygulanması, Sevr Antlaşması, Ankara Anlaşması, Doğu'da Barışa Doğru), Paris, Edition, du “Bosphore”, 1922.” adlı kitabında kullanıldığını anlamaktayız. (M.A.)

⁵ Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, **Tarih IV**, İstanbul 1931, s. 187.

açıkça, yada ima yoluyla da olsa, “Kemalizm” adı kullanılmamış, bu kurultaya damgasını vuran en önemli olay; Mustafa Kemal (Atatürk)’in (1919-1927) yılları arasındaki önemli askerî, siyasi ve toplumsal olayların anlatıldığı üç ciltten oluşan Büyük Söylevi olmuştur. Tarihteki önemli Türk önderlerinin yaptığı gibi, tarihsel bir hesaplaşmayı içeren Büyük Söylevinde Atatürk, Milli Mücadele döneminde yaşanan tarihsel olayların yanı sıra; Kemalizm’in temelleri konusunda da önemli ipuçları vermiştir. Ancak bu kurultayda ne Mustafa Kemal’in, ne de öteki katılımcıların Kemalizm kavramını kullandıklarına tanık olunmamaktadır. Mustafa Kemal, bu söylevde Türk ulusu ve tarih önünde, büyük bir açık yüreklilikle, dünyada benzerine az rastlanır şekilde, sekiz yıl boyunca kazanılan başarıların ve bunları gerçekleştirmek için katlanılan özverilerin bir savunusunu yapmıştır. Ayrıca bu kurultayda; o yıllarda sayıları dördü bulan ilkelerin (Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Milliyetçilik, Laiklik) “*geninleştirilerek, parti prensipleri daha çok aydınlatılmış, partinin kurucusu olan Atatürk’ün Genel Başkanlığı onanmıştır*”⁶.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, 15 Mayıs 1931 tarihinde toplanan C.H.P Üçüncü Büyük Kurultayı öncesinde, Türk Devrimi’nin temel yenilikleri tamamlanmış, bu arada Kemalizm’in ilke sayısı da, Devletçilik ve Devrimcilik ilkelerinin kabulü ile altıya yükselmişti. Bu nedendir ki, Üçüncü Büyük Kurultay’ın, Kemalizm’in düşünsel gelişimi açısından ayrı bir önemi ve anlamı vardır. Öte yandan bu kurultay, yaklaşık bir yıl öncesinde kurulan liberal nitelikli Serbest Cumhuriyet Fırkası’na karşı halkın gösterdiği ilginin ve bu partinin kapatılması sonrasında meydana gelen Menemen Olayı’nın gölgesinde toplanmıştır. Ayrıca bu Kurultay, dünya ekonomik bunalımının olumsuz etkilerinin devam ettiği dönemde yapılmıştır. Bu bunalımın etkileri başta Atatürk olmak üzere, Türk yöneticilerinde liberallizme karşı güvensizliğin artmasına neden olmuştur.

⁶ **Ülkü Halkevleri Dergisi**, “Cumhuriyet Halk Partisi’nin Doğuşu ve Gelişimi”, Cilt:V, Sayı: 28, Haziran 1935, ss. 260-267.

Daha da önemlisi, İsmet Paşa hükümeti, o yıllarda özellikle ekonomi politikalarında başarısızlığa uğramış, buna ek olarak, 1930 yılında yaşanan kuraklık sonucu düşük ürün elde edilmesi de halkın geçim sıkıntısını giderek arttırmıştı. Bütün bunlara ek olarak, Lozan Antlaşması'nın 28.'nci maddesi gereğince kapitülasyonların kaldırılması, yabancı yatırımcılar açısından Türkiye'yi eskisi gibi çekici bir ülke konumundan çıkarmış bulunuyordu. Bu gelişme sonrasında yabancı yatırımcıların Türkiye'yi terk etmesi, millî ticaret ve sanayi burjuvazisi gelişmemiş bir toplum olan bu ülkede, birçok alanlarda önemli boşluklar yaratmıştı. Türkiye'de millî burjuvaziyi yaratma girişimi olarak nitelendirilebileceğimiz 1927 yılında kabul edilen Teşvik-i Sanayi Kanunu da istenilen amacı gerçekleştirmeye yetmemişti. Ekonomik anlamdaki bu eksiklikler ve sıkıntılar, devletin öncelikle ekonomi ve sanayi alanına girmesi ve ivedi önlemler alması zorunluluğunu ortaya koymuştu. Başka bir deyişle, Halkçılık ve Cumhuriyetçilik ilkeleriyle sağlanan siyasal ve hukuksal eşitliğin, ekonomik önlemlerle güçlendirilmedikçe, büyük bir anlam taşımayacağı, siyasal rejimin sürekli olarak tehdit altında olacağı anlaşılmıştı.

Menemen Olayı ise, Türk devriminin düşünsel bakımdan önemli bir tehdit altında bulunduğunun açık kanıtı olmuş ve lâiklik konusunda daha dikkatli hareket edilmesi zorunluluğunu gündeme getirmişti. 1930 Ağustos'unda bir denetleme organı olarak görev yapması öngörülen ve bizzat Mustafa Kemal (Atatürk)'in önerisiyle eski Başbakan ve Atatürk'ün en yakın arkadaşlarından liberal eğilimli Ali Fethi (Okyar)'ye kurdurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'na halkın çok kısa sürede gösterdiği ilgi, yalnızca karşı devrimcilerin tepkisinden öte bir anlam taşımakta idi.

Kısaca söylemek gerekirse; Üçüncü Büyük Kurultayın, daha önceki dört ilkeye ek olarak, Devletçilik ve Devrimcilik ilkelerinin, önce parti programına konulması ve bir an önce uygulanması konusunda karara varması zorunlu görülmüştür. Böylelikle C.H.P 'nin sembolü haline gelen ve "Altı Ok" ile simgelenen Kemalizm'in temel ilkeleri, bu kurultayda bir bütün olarak parti programındaki yerini almıştır. Bu kurultay sonrasında Kemalizm kavramı daha sıklıkla dev-

let ve özel kişilerin yayınlarında yerini almaya başlamıştır. Kurultayda, Kemalizm' in ilke sayısının dörtten altıya çıkarılması bile, Kemalizm'in başlangıçtan itibaren belli bir kurama dayanmadığının, gerçek yaşamdaki uygulamaların sonucunda, bilimselliği sınanarak ortaya çıkan bir ideoloji olduğunun açık kanıtı olarak gösterilebilir.

Kemalizm, altı ilkesinin kabulünden sonra, bu düşünce sisteminin belli bir bilimsel ve kuramsal çerçeveye oturtulması konusunda yoğun çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmaların en dikkate değer olanlarından biri, 1932 yılında Halkevleri Genel Merkezi tarafından yayınlanan ve resmi anlamda Kemalizm'in kuramsal çerçevesini oluşturmaya çalışan, savunusunu yapan *Ülkü Dergisi*'dir. O yılların Türkiye'sinde önemli sayılabilecek bir topluluğa ulaşabilen bu dergi, siyasal ve ideolojik bir amaca yönelik olmakla birlikte, dönemin önemli bilim insanlarının yanı sıra, sıradan halk aydınlarının da görüşlerinin yansıtan bir düşün aynası olarak nitelendirilebilir. Bu derginin hemen her sayısında, Kemalizm ideolojisini geniş topluluklara benimsetmeyi öngören yazılar yayınlanmış ve dergi bu açıdan önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Örneğin; Nusret Köymen, "*Kemalizm ve Politika Bilgisi*" başlıklı bir yazısında; Kemalizm'in tarihsel oluşumu ve içeriği üzerinde durduktan sonra, Kemalizm'in bilimsel bir kurama oturtulması zorunluluğunu şöyle belirtmişti;

*"Bu gün Türk münevverine düşen büyük vazifelerden biri Kemalizm'in ilmini yapmak ve politika üzerinde her müsbet bilgi şubesinde çalışıldığı gibi, ilim metodlar ile çalışmaktır. Ancak bu suretledeki, cemiyet kanunlarından faydalanma fennî olan politikayı bir "cemiyet mühendisliği..." haline getirebiliriz"*⁷.

Köymen, "*Kemalizm'in Hususiyetleri*" başlıklı başka bir yazısında da, Atatürk'ün;

"Her dâhide olduğundan fazla bir sezîş kudreti, bir inan kuvveti ve bunların yanında, peygamberlerden farklı olarak, bir de süratli ve yanılmaz bir objektif görüş, sağlam ve müsbet ilim kafası ve aldan-

⁷ Nusret Köymen, "Kemalizm ve Politika Bilgisi", *Ülkü*, Cilt: 7, Sayı: 41, Temmuz 1936, ss. 321-324.

maz, bir tenkit zekâsı vardır. Kemalizm'in en büyük hususiyetini objektif müşahedecilik ve pozitif ilimciliğinde aramak lâzımdır"⁸ diyerek, bu ideolojinin bilimsel düşünce ile olan bağlantılarını vurgulamaya çalışmıştı. Bu yaklaşımla, Batı uygarlığının dayandığı temel düşünceyi oluşturan rasyonalizmin, Kemalizm'de de varolduğunu vurgulamak istenmişti.

Yine 1932 yılından itibaren yayın yaşamına katılan ve aralarında Atatürk'ün çok yakınındaki aydınların da yer aldığı Kadro Dergisi ise; Kemalizm'i, resmi bakış açısını yansıtan Ülkü'ye göre, biraz daha sol bir yaklaşımla değerlendirmeye çalışmış, daha saydam bir kuramsal çerçeve oluşturma çabası içine girmişti. Kurucu ve yazarları arasında Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Şevket Süreyya (Aydemir), Vedat Nedim (Tör), İsmail Hüsrev (Tökin), Burhan Asaf (Belge) gibi aydınların yer aldığı Kadro Dergisi'nin adı bile, Kemalizm'in kuramcılığını yapan bu gençlerin, üstlendikleri sorumluluk bilincini açıkça ortaya koymakta idi. Kemalizm'in siyasal, ekonomik ve toplumsal düzen anlayışı konusunda onlarca yazının yer aldığı Kadro, 1934 yılında yayım yaşamına son vermiş, ancak bu derginin Kemalizm konusundaki yaklaşımları, daha sonraki kuşaklarda etkilerini sürdürmüştür. Örneğin; 1960'larda Doğan Avcıoğlu ve arkadaşlarının yayımladıkları Yön Dergisi, bu etkileşimin başka bir görünüşte ortaya çıkması olarak söylenebilir.

Kemalizm'e ideolojik bakımdan en son şeklinin verildiği C.H.P Dördüncü Büyük Kurultayı ise, devletçilik uygulamasına geçilmemesinden yaklaşık bir yıl sonra, 9-16 Mayıs 1935 tarihleri arasında toplanmıştır. Bu kurultay 1934 yılında siyasal haklarına kavuşan kadınların da milletvekili olarak katıldıkları ilk kurultaydır. Bu açıdan bakıldığında Dördüncü Kurultayın demokratik tabanı genişleten bir kurultay olmanın yanı sıra, aynı zamanda parti ideolojisinin de dünyadaki değişmelere uygun olarak yeniden belirlenmesine katkıda bulunan bir kurultay olduğu söylenebilir. Türkiye'deki demokratik değişime atıfta bulunan Kurultayın;

⁸ Nusret Köymen, "Kemalizmin Hususiyetleri", **Ülkü**, Cilt: 7, Sayı: 42, Ağustos 1936, ss. 416-418.

“*Parti, yurddaşlara hak ve ödev vermekte, kadın erkek ayırma...*”⁹, şeklindeki yeni anlayışı benimsemesi bile, bu değişimi açıkça ortaya koymaktadır. Demokratik anlayışın bir gereği olarak kadınların ilk defa resmen temsil edildikleri bu kurultayda, kadınların da Kemalizm’in düşünsel oluşumuna aktif anlamda ve önemli ölçüde katkıda buldukları söylenebilir.

Dördüncü Büyük Kurultayda “*Kemalizm (Kamâlizm)*” kavramı ilk defa olarak parti programında kullanılmaya başlanmış, bu kurultayın 13 Mayıs 1935, Pazartesi günü yapılan oturumunda kabul olunan parti programının giriş bölümünde ;

“*Yalnız birkaç sene için değil, istikbale de şâmil olan tasavvurlarımızın ana hatları burada toplu bir halde yazılmıştır. Partiye esas olan bütün bu prensipler (Kamâlizm) yoludur*”¹⁰ denilerek, altı ilkenin son bir defa tanımları yapılmıştır ki, bu tanımlar hiçbir değişikliğe uğramaksızın, 5 Şubat 1937 tarihinde anayasanın ikinci maddesinde yerini alacaktır.

Dördüncü Büyük Kurultayda aynı gün söz alan ve Kemalizm ideolojisi üzerinde yorumlarda bulunan C.H.P Genel Sekreteri Recep Peker konuşmasında, totaliter ideolojileri eleştirmiş; “*Anarşist, Marksist, Faşist, Hilafetçi ve beynelmilelcilik propagandaları hep üstümüzden geçer...*” diyerek, Türkiye’nin kapılarını “*Ulusçuluk Kiliti*” ile bu tür akımlara kapattığını vurgulamış¹¹, ulusal devletin “*keyfi bir idare olmadığını*” savunarak; “*Bizim anladığımız ulusal devlet nizamlı bir idarede herkesin özel teşebbüsü demektir*”¹² şeklinde bir yorumda bulunmuştur. Konuşmasında liberalizme de çok sert eleştirilerde bulunan Peker’in, emek-sermaye arasında hassas bir denge kurulması, bu yapılmadığı takdirde Türkiye’de sınıf kavga-

⁹ C.H.P Dördüncü Büyük Kurultay Görüşmeleri Tutulğası, Ankara 1935, s. 77.

¹⁰ A.g.e., s. 53; “**Kamâlizm**” deyimini, 1953 yılında yapılan C.H.P Onuncu Büyük Kurultayında parti programından çıkarılarak, yerine “**Atatürk Yolu**” ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. **C.H.P Programı: Onuncu Büyük Kurultayca onanmıştır**, Ulus Basımevi, Ankara 1953, s. 1.

¹¹ A.g.e., s. 45.

¹² A.g.e., 47.

larının ortaya çıkabileceği konusunda da ciddî endişeleri olduğu anlaşılmaktadır.

Atatürk'ün katıldığı son büyük kurultay olan Dördüncü Büyük Kurultayda, devletçiliğin daha etkili bir şekilde uygulanması, özel girişimin denetlenmesi, grev ve lokavtın yasaklanması, Türk çiftçisinin yeteri kadar toprak sahibi yapılması, tüketicinin korunması, gericilikle etkin şekilde mücadele edilmesi gibi önemli konularda görüş birliğine varılmıştır. Bu kurultayda parti programının üçüncü maddesinde;

*“Devletin esas kuramı: Türkiye; Ulusçu, Halkçı, Devletçi, Lâik ve Devrimci bir Cumhuriyettir. Kuvvet birdir, egemenlik ulusundur...”*¹³ denilerek, uzun süren tartışmalardan sonra, Kemalizm'in altı ilkesinin öz Türkçe sözcüklerle yeniden tanımları yapılmıştır.

Kemalizm kavramının Dördüncü Büyük Kurultayda kullanılması sonrasında, Kemalizm adı ile yapılan yayınlardaki artış dikkati çekmektedir. Bu yayınlar arasında; 1936 yılında Türkçesi, 1937 yılında da Fransızcası basılan Tekin Alp'in *“Kemalizm (Le Kémalisme)”*; 1936 yılında Edirne Saylavı Şeref Aykut'un *“Kamâlizm”*; M. Saffet Engin'in *“Kemalizm İnkılâbının Prensipleri”* adını taşıyan iki ciltlik kitapları ilk akla gelenlerdir. Kurultay sonrasındaki iki yıl içinde Kemalizm üzerine çok sayıda yayın yapılmasına karşın, M. Kemal Atatürk'ün Kemalizm kavramını kullanmadığı anlaşılmaktadır. Kanımızca bunun en önemli nedeni; Onun her zamanki alçak gönüllülüğüyle, yapılan her işin kendisine mal edilmesi gibi bir sonuç çıkarılmasından kaçınmış olmasıdır. Ancak günümüzde, özellikle 1980 sonrasında güncelleştirilen *Atatürkçülük* kavramının öne çıkarılmasına karşın, Atatürk'ün sağlığında böyle bir kavramın kullanılmaması ilginçtir.

Kemalizm'in altı ilkesinin, 1935 yılında C.H.P programında yer almasından iki yıl sonra, 5 Şubat 1937 tarihinde Malatya Milletvekili-Başbakan İsmet İnönü ve 153 arkadaşının imzalarını taşıyan bir önerenin, 399 üyenin bulunduğu Mecliste, oylamaya katılan 333

¹³ A.g.e., s. 73.

üyenin oybirliğiyle kabul edilmesi sonrasında, 1924 anayasasının ikinci maddesinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu değişim sonrasında anayasanın ikinci maddesi;

“*Türkiye Devleti, cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâbçıdır. Resmi dili Türkçedir. Makarrı (Başkenti) Ankara şehridir*”¹⁴ şeklinde yeniden düzenlenmiştir.

Böylelikle daha önce parti programında da yer alan Kemalizm kavramı, o yıllardaki parti-devlet özdeşliğinin de açık bir işareti olarak, çok partili döneme geçildikten sonrada bir süre daha (1947 yılına kadar) aynı adla anılmaya devam etmiştir. Bu dönem içinde, “*Kemalizm*” ve “*Kemalist*” kavramları, Atatürk’ün son Başbakanı Mahmut Celâl Bayar ve İkinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından da sık sık kullanılmaya başlanmıştır¹⁵.

Kemalizm ile ilgili bu belirlemelerden sonra, Kemalizm’in tarihsel gelişimi ve düşünsel yapısı üzerinde de kısaca durmakta yarar vardır. Öncelikle Kemalizm, katı kalıpları dayanak alan ve değişmez kuramları temel kabul eden bir *doktrin* değildir. Bazı yazarların öne sürdükleri gibi hem *doktrin*¹⁶ hem *ideoloji* ise, hiç değildir. Kemalizm, başta siyaset bilimci Prof. Dr. Ahmet Taner Kışlalı’nın da doğru saptamasıyla, bir *ideolojidir*¹⁷. Prof. Kışlalı’nın da vurguladığı gibi Kemalizm, iyi anlaşıldığı takdirde;

“*Lenin’in Rusya’nın koşullarına uydurmaya çalıştığı Marksist ideoloji doğmalaşırken; Mustafa Kemal, liberalizm ve sosyalizmden yararlanarak Türkiye’nin koşullarına göre oluşturmaya çalıştığı devrimci ideolojinin doğmalaşma olasılığını önlemeye çalışmıştır. İdeolojik kalıplaşmanın hızlı bir değişim süreciyle bağdaşmayacağını vurgulayarak, bir anlamda “sürekli devrimcilik” anlayışının ön-*

¹⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Cilt: I, 5 Şubat 1937, ss. 81-84.

¹⁵ İsmail Arar, **Hükümet Programları**, İstanbul 1968, s. 83, 99; Kadri Kemal Kop, **Millî Şefin Söylev, Demeç ve Mesajları**, Ankara 1945, ss. 13-14.

¹⁶ Emin Türk Eliçin, **Kemalist Devrim İdeolojisi**, İstanbul 1970, s. 45.

¹⁷ Ahmet Taner Kışlalı, **Atatürk’e Saldırmanın Dayanılmaz Hafifliği**, 3. Basım, Ankara 1993, ss.53, 57.

cülüğünü yapmıştır. Bazılarının ileri sürdüğüün tersine, Kemalizm'in bir ideolojisi vardır, ama "öğretisi" (doktrini) yoktur ¹⁸.

Başka bir deyişle söylemek gerekirse, Kemalizm'in bir ideoloji olduğu konusunda bilim insanlarının büyük bir çoğunluğu uzlaşma içindedirler¹⁹. Bu belirlemeyi yaptıktan sonra, Kemalizm'in düşünsel temelleri nelerdir ? sorusunu da kısaca yanıtlamaya çalışalım.

Kemalizm'e adını veren Mustafa Kemal Atatürk, bir Türk aydını olarak kuşkusuz yetişme dönemindeki yabancı aydınların ve ait olduğu Türk toplumunun aydınlarından, düşünürlerinden etkilenmiştir. Atatürk'ün eğitim gördüğü yıllardaki Türk aydınları arasında; Selânik Askeri Rüştiyesi Fransızca Öğretmeni Nakiyüddin (Yücekök), Manastır İdadisi Tarih Öğretmeni Mehmet Tefvik (Bilge), "vatan ve özgürlük kavramlarını yeni kuşaklara aşılmiş olan Namık Kemal; Osmanlılık yerine Türklüğü ve Türk duygusunu dile getiren ulusal şair Mehmet Emin (Yurdakul) ve zorbalığa karşı direnip insanlığa, yükselmeğe yönelen Tefvik Fikret" in yanı sıra; Şehbenderzade Hilmi ²⁰ ve Türkçülüğün kuramcısı ünlü düşünür Ziya Gökalp ilk akla gelenler arasında sayılabilir.

O yıllarda Atatürk'ün yakın arkadaşı Ali Fuat Cebesoy'un anılarından anlaşıldığına göre; M. Kemal, Harp Okulu yıllarında Namık Kemal'in Vatan Kasidesi'ni ezberlemiş ve öteki arkadaşlarına da okumalarını önermişti²¹. Mustafa Kemal'de daha sonraki yıllarda bu yazar ve düşünürlerin etkileri görülmektedir. Örneğin; ölüm-kalım günlerinin yaşandığı, 13 Ocak 1921 tarihinde, Birinci İnönü Sava-

¹⁸ A.g.e., s.50.

¹⁹ Arar, **Hükümet Programları,...**, s. 88; Şerafettin Turan, **Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar**, Ankara 1982, s. 21; Kışlalı, a.g.e; İsmet Giritli, **Kemalist Devrim ve İdeolojisi**, İstanbul 1980, ss. 18; Jerzy J. Wiatr, "Kemalizm ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İlerici Rejimler", **Bildiriler ve Tartışmalar**, Türkiye İş Bankası Uluslararası ATATÜRK Sempozyumu (17-22 Mayıs 1981), Ankara 1984, ss.149-156; Klaus Von Beyme, "Batı ve Marksist Gelişme Teorilerine Göre Kemalizm", **Bildiriler ve Tartışmalar,...**, ss. 263-287, Cem Alpar, "Kadro Hareketi İçinde Türk Devrimi ve Kemalizm", **Bildiriler ve Tartışmalar,...**, ss. 703-736.

²⁰ Şerafettin Turan, **Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen,...**, s. 21.

²¹ General Ali Fuat Cebesoy, **Sınıf Arkadaşım Atatürk**, İstanbul 1967, ss. 30-31.

şısı'nın hemen ardından Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada, ünlü düşünür Namık Kemal'in;

“Vatanın bağına düşman dayanmış hançerini, Yok mudur kurtaracak bahtı kara maderini?” dizelerini anımsatarak,

“İşte bu kürsüden bu meclisi âlinin reisi sıfatıyla, heyet-i âliyenizi teşkil eden bütün âzanın her biri namına ve bütün millet namına diyorum ki; Vatanın bağına düşman dayasın hançerini, bulunur kurtaracak bahtı kara maderini” ²² şeklinde yanıt vermişti.

Gerçekten de M. Kemal, kendisi ve Türk ulusu için zorlu geçen iki yıl sonrasında, hem ulusuna hem de Namık Kemal'e verdiği sözü tutacak ve Türk milletinin *“bahtı kara maderini (annesini)”* kurtaracaktı.

Mustafa Kemal'in, zorbalığa direnen Tevfik Fikret'ten etkilendiğini gösteren bazı önemli örnekler vardır ki, bunlar arasında, ozanın Rübâb-ı Şikeste (Kırık Saz) adlı yapıtındaki bir dördlüğünün son cümlesinde yer alan; *“Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür, bir şairim”*²³ şeklinde ifade ettiği özgürlük özlemini ve ülküsünü, 25 Ağustos 1924 tarihinde Öğretmenler Birliği Kongresi'nde yaptığı konuşmasında öğretmenlerden beklentilerini açıklarken;

*“Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister”*²⁴ şeklinde dile getirecekti. Bu konuda yine başka bir örnek de, İzmir Kız İlk Öğretmen Okulu'nda öğretmenlere ve öğrencilere yaptığı konuşmasında, yine Fikret'ten alıntı yaparak,

*“Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer...”*²⁵ diyerek kadının toplum içindeki yerini onun bir başka dizesiyle vurgulamasıdır.

²² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt. I, (1919-1938), 2. Baskı, Ankara 1961 s.154.

²³ ASD, II..., s. 173; Tevfik Fikret ünlü dördlüğünde şöyle demişti;

“Kimseden ümid-i feyz etmem, dilenmem perr'ü bâl

Kendi cevvim, kendi eflâkimde kendim tâirim

İnhina tavk-ı esarettten de girandır boynuma;

Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür, bir şairim. “

Tevfik Fikret, **Kırık Saz (Rübâb-ı Şikeste)**, Seçilmiş Şiirler, Türkçeleştiren: Ahmet Muhip Dıranas, İstanbul 1975.

²⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt: II, (1906-1938), 2. Baskı, Ankara 1959, s. 173.

²⁵ A.g.e., s. 231.

Mustafa Kemal (Atatürk)'i düşünsel anlamda etkileyen önemli düşünürlerden biri de kuşkusuz Ziya Gökalp'tir. Ancak bazılarının yaptığı gibi Gökalp'i, Kemalizm'in biricik ideologu olarak saymak doğru değildir. Zira Gökalp, ikinci meşrutiyet dönemi aydınlarını etkilemekle birlikte, düşüncelerinin bir bölümü düşsel olduğu için, uygulamaya konulamayacak, kâğıt üzerinde kalacaktı. Ayrıca Ziya Gökalp, hiçbir zaman dinsel yaklaşımlarından ve Doğu düşüncesinden vazgeçemeyecekti. Türk devriminin başlangıcında yaşama veda eden Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* adlı yapıtında adeta kendi özleştirisini yaparak, Mustafa Kemal'i "*Türkçülüğün en büyük adamı*"²⁶ olarak alkışlayacaktı. Kaldı ki, Kemalizm'in uygulamaya koyduğu yeniliklerden özellikle ulusçuluk, lâiklik, cumhuriyetçilik, devletçilik, hukuk devrimi, abece, kadın hakları gibi konularda Mustafa Kemal (Atatürk) ile Gökalp arasında önemli görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bu ve benzeri birçok konuda Gökalp, Türk-İslâm-Batı üçgeni arasında adeta sıkışmış, hangisinin daha ağırlıklı olacağı konusunda kararsızlığa düşmüştür. Özellikle ulusçuluk anlayışında din ögesine yer vermesi, ekonomik sorunlara köklü bir çözüm önerisi getirememesi, siyasal ve toplumsal anlamda gerçek bir devrim anlayışını yeterince yansıtamaması, Gökalp'in *doğucu-tutucu* sınırlar içinde kalmasına neden olmuştur. Başka bir anlatımla, ikinci meşrutiyetin "reform" anlayışı, Tanzimat dönemi reform anlayışının adeta bir devamı izlenimini vermektedir. Zira Osmanlı toplumunda siyasal iktidarın özlem ve çabalarıyla daha çok askerî kurumlarla sınırlı kalan ve Lâle Devri'nde başlatılan Batılı anlamdaki yenilikler, Selim III'ün Nizam-ı Cedid'i ile devam etmiş, Mahmut II'nin geniş kapsamlı yenilik hareketleri, Tanzimat ile birlikte önemli bir ivme kazanmıştı. Bu dönemde 1856 İslahat Fermanı ile "*Batı hegemonyası*" altında yeni bir sürece girilmiş, bu süreçte kimi zaman İngiliz, Fransız daha sonra da Alman baskısı ve yönlendirmesiyle, Türk ulusal kimliği etkisizleştirilmeye çalışılmıştı. Yine Batı baskısıyla kabul edilen anayasal monarşi döneminde de bu anlamda bir değişiklik söz konusu olmamış, ne merkezîyetçilikten yana olan Gökalp ve ar-

²⁶ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul (basım tarihi yok), s. 14-15.

kadaşları, ne liberalizmden yana olan Prens Sabahattin ve yandaşları, ne de sınırsız bir Batıcılığı savunan Abdullah Cevdet ve öteki aydınlar, Osmanlı Devleti'nin yarı sömürge konumundan kurtarılmasından ve monarşik yapısının bütünüyle ortadan kaldırılmadan, devletin gerçek anlamda kurtulamayacağına ayırdımına varamamışlardır. Zira o dönemde, dünyanın en güçlü imparatorluğundan geriye; yabancı tekellerin baskısı altında ezilen, Duyun-u Umumiye'nin temel kaynaklarına el koyduğu, millî olmayan bir ticaret-sanayi burjuvazisi tarafından köle durumuna düşürülmüş bir toplumsal ve ekonomik düzen ile artık çağ dışı kalmış toplumsal, siyasal kurumları dış güçler tarafından denetlenen, her yönüyle yarı sömürge denilebilecek bir devlet kalmıştı. Bu yapının değiştirilebilmesi için, başta Gökalp olmak üzere, meşrutiyet aydınlarının öngördüğü model, yalnızca küçük bir seçkin grubun özlemini yansıtıyor, büyük yığınlar tarafından benimsenmiş geniş bir uzlaşma tabanına dayanmıyordu. Bu nedenle de, daha başlangıçtan itibaren adeta kendi kendini başarısızlığa mahkûm etmişti. Bu gerçeği, daha Abdülhamit II döneminde gören ve Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin Selânik'te kuruluşu sırasında ise, arkadaşları ile paylaşan Mustafa Kemal, o günkü toplantıda yaptığı konuşmada;

*“Kahhar bir istibdada karşı ancak ihtilâl ile cevap vermek ve köhneleşmiş olan çürük idareyi yıkmak, milleti hâkim kılmak, hulusa vatanı kurtarmak için sizi vazifeye davet ediyorum”*²⁷ demişti.

Osmanlı Devleti'nin büyük savaştan yenik çıkmasından sonra da öngörülerinin pekiştğini gören Tümgeneral Mustafa Kemal, anı defterinin 6 Temmuz 1918 tarihli sayfasına;

*“Benim elime büyük bir salahiyet ve kudret geçerse, ben hayat-ı içtimaiyemizde (toplumsal yaşantımızda) istenilen inkılâbı bir “coup (darbe) ile tatbik edebileceğimi zannedirim”*²⁸ diye de bir not düşmüştü.

²⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II,...., s. 1.

²⁸ A. Afetinan, “Atatürk'ün Viyana-Karlsbat Hatıraları”, Atatürk Konferansları, Cilt: II, Ankara 1970, ss. 19-24 ; A. Afetinan, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, Ankara 1977, s. 137.

Mustafa Kemal'in bu yaklaşımları, biraz önce sözü edilen sömürge düzeninin bütünüyle ortadan kaldırılmadan, siyasal, ekonomik, toplumsal kurumlarıyla bağımsız ve ulusal bir devlet kurulmadan, varolan sorunların çözülemeyeceğine inanmıştır. Bu konuda Büyük Söylevinde ayrıntılı bilgi veren M. Kemal, Osmanlı Devleti'nin tarihsel ömrünü tamamladığı düşüncesindeydi. Zira O'na göre; Türk ulusunu yüzyıllarca geri bırakmış olan bu kurumlar yıkılmadan ve yerlerine ulusun en yüksek uygarlık gereksinimlerine göre ilerlemesini sağlayacak kurumlar kurulmadan²⁹, Türk milletinin kurtuluşu olanaksızdı. Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışından sonraki gelişmeler iyi incelendiği zaman bu gerçeği anlamak zor değildir.

İstanbul'un resmen işgali öncesinde, büyük çoğunluğu direnişten yana olan ve düşünsel temelleri büyük ölçüde Mustafa Kemal tarafından hazırlanarak, İstanbul'a gönderilen ve 28 Ocak 1920 tarihinde Meclis-i Mebusan tarafından kabul edilen Misak-ı Millî (Ulusal And), 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından da 18 Temmuz'da aynen benimsenecekti³⁰. Ulusal devletin üzerine oturduğu bir "*toplumsal sözleşme*" ve Kurtuluş Savaşı'nın "*siyasal bir programı*" olarak kabul edilebilecek bu belge, Kemalizm'in tarihsel temellerine konulan en önemli yapı taşlarından biri olarak düşünülebilir.

Başkanlığına Mustafa Kemal'in seçildiği TBMM'nin siyasal gücü ele aldıktan sonra yayımladığı belgeler, bu meclisin iki temel amacı gerçekleştirmek için çaba göstereceğini vurgulamaktadır ki, bunlardan biri; ulusun yaşam ve bağımsızlığını ortadan kaldırmayı amaçlayan "*emperyalist ve kapitalist düşmanların saldırılarına karşı savunma*" ve bu amaca aykırı hareket edenleri cezalandırmak; ikincisi de "*halkın öteden beri karşı karşıya bulunduğu yoksulluk sebeplerini yeni araç ve kurumlarla kaldırarak... "*, yerine "*gönenc ve mutluluk getirmek*" olarak belirlenmişti³¹. Bütün bu amaçların gerçekleş-

²⁹ A. Afetinan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, 4. Baskı, Ankara 1984, s. 259.

³⁰ Utkan Kocatürk, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi**, 2. Baskı, Ankara 1988, s. 185.

³¹ Genelkurmay Askeri Tarih Stratejik Araştırma Başkanlığı, **Askeri Tarih Vesikaları Dergisi**, Sayı: 55, Mart 1956, Belge No: 1265.

tirilmesi sırasında halkın genel eğilimlerinin ve ulusal değerlerinin göz önünde bulundurulacağı konusunda da güvence verilmekte idi. Bu bildirin başlangıcında her ne kadar “*Hilafet ve Saltanatın kurtarılacağından*” da söz edilmekte ise de, TBMM Başkanı Mustafa Kemal’in, Meclisin 25 Eylül 1920 tarihli gizli oturumunda yaptığı konuşmasında, bu kurumların başında bulunan kişinin ulusal amaçlara aykırı hareketleri karşısında, artık böyle bir yükümlülük altında bulunmayacağı aşağıdaki sözlerinden kolaylıkla anlaşılabilir;

“*Eğer amaç bugünkü halife ve padişaha olan bağlılığı bir daha söyleyip belirtmekse, bu kişi haindir. Düşmanların yurt ve ulusa karşı kötülük yapmakta kullandıkları araçtır. Hain ya da makamın yetkisini kullanmakta yasak edilmiş kişi, aslında halife ve padişah olmaz...*”³².

Böylelikle Mustafa Kemal, açık ve kesin bir dille padişah ve halifeyi tanımadığını, tam tersine, bu kişinin bir “*hain*” olduğunu savunuyordu. Mustafa Kemal’in bu açıklaması, söz konusu makama karşı yaptığı ilk ve çok ağır bir saldırı niteliğini taşımaktan da öte, bu kurumlar hakkında zamanı gelince yapılacak olan işlemin önemli bir kıvılcımı olarak görülebilir ki, büyük zaferden sonra, 1 Kasım 1922 tarihindeki yapılan ikinci saldırı ile Osmanlı saltanatı tarih sahnesinden çekilmek zorunda bırakılacaktı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal’in attığı önemli adımlardan biri de, 13-18 Eylül 1920 tarihleri arasında Meclise sunduğu “*Halkçılık Bildirgesi (Programı)*”dir³³. Bir siyasî program niteliğini taşıyan bu bildirge, yalnızca 1921 anayasasına temel bir kaynak oluşturmak açısından değil, aynı zamanda Kemalizm’in amaç ve hedeflerinin belirginlik kazanması bakımından da tarihimizde önemli bir yere sahiptir.

Kemalist İhtilâl, bütün siyasal eğilimleri TBMM’nin çatısı altında toplayarak toplumsal uzlaşmayı sağladıktan iki yıl gibi kısa bir za-

³² TBMM Gizli Celse Zabıtları, Cilt: I, Ankara 1985, s. 135; Gazi Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk (Söylev)*, Cilt: II, (1920-1927), Ankara 1984, s. 759.

³³ İsmail Arar, *Atatürk’ün Halkçılık Programı ve Halkçılık İlkesinin Tarihiçesi*, İstanbul 1963.

man içinde, yalnızca işgal güçlerini yenilgiye uğratmakla kalmamış, aynı zamanda başta padişahlık olmak üzere, eski düzenle işbirliği içinde olan kişi ve kurumların tarihsel varlığına son vermiştir. Başka bir deyişle Kemalist İhtilâl, dünyada benzeri görülmemiş bir uygulama ile ikili bir savaşım vererek, aynı zamanda hem emperyalist güçleri, hem de onların işbirlikçilerinden oluşan çağ dışı kalmış olan iç düzeni ortadan kaldırmıştır. Bu tarihsel gelişme, evrenselliğini kabul ettiğimiz Fransız ve Sovyet devrimlerinde bile rastlanmayan, Kemalizm'in kendine özgü bir niteliğidir. Zira ne Fransız devrimcileri, ne de Viladimir Ivanoviç Lenin ve “yoldaşları”, Kemalistler gibi, iki ateş arasında kalmamışlar, yalnızca iktidarın başında bulunanlarla, ya da yandaşlarıyla mücadele etmişlerdi. Oysa Kemalist İhtilâl, ikinci TBMM döneminde ise, önce devrime yandaş olmayan muhalif grupları saf dışı bırakarak, önemli bir engeli ortadan kaldırmış, Lozan Antlaşması ile Kapitülasyonlara, yabancı tekellere son vererek, ekonomik ve siyasal bağımsızlığın temellerini atmış, Ankara'nın başkent yapılması, Cumhuriyetin ilanı gibi önemli değişikliklerle, yeni devletin ulusal kimliğini belirlemiş, başka bir deyişle; “*ihtilâl*” evresini tamamlamıştır.

Bu gelişmelerin ardından, Halkçılık Bildirgesi'nde sözü edilen siyasal, toplumsal ve ekonomik yapılanma süreci başlatılmıştır. Aslında Türk Devriminin “*İhtilâl*” evresi ile “*Devrim*” evresi iç içe sürdürüldüğünden, bunları kesin olarak tarihlendirmek oldukça zordur. Kemalist hareketin bundan sonraki on beş yıl içinde gerçekleştirdiği “*devrim*”, bazılarının iddia ettiği gibi, bir üst yapı devrimi değildir. Zira Mustafa Kemal, ulusal burjuvazinin tam anlamıyla oluşmadığı ve yalnızca 20.000 dolayında örgütlü bir işçi kesiminin bulunduğu bir toplumda, “*proleter devrim*” düşüncesinin başarılı olacağına hiçbir zaman inanmadığı gibi, Kemalist hareketin gündeminde “*sosyalist devrim*” yapmak gibi bir amaca da yer verilmemişti. Mustafa Kemal'e göre; o yıllarda sosyalizmin geleceği, Rusya'da bile tam bir belirginlik kazanmamıştı³⁴. Kaldı ki, Türk devrimi başlangıcından

³⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I..., s.196 ; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt: III, 2. Baskı, Ankara 1961, s. 51.

itibaren halk ile birlikte ve onun adına yapılmış olmakla beraber, *sosyalist bir devrim* değildi. O yıllar ve sonrasında Sovyetler ile yapılan işbirliği, anti-emperyalist temel üzerinde yükselen, karşılıklı bir çıkar birliğine dayandırılmıştı. Sovyet önderi Lenin de bu uzlaşmanın bilincinde olarak, Ankara'ya elçi gönderdiği S. İ. Aralov'a verdiği talimatta, M. Kemal'in *sosyalist olmadığını bildiğini* açıkça belirtmişti³⁵.

Kemalizm, başından itibaren anti-emperyalist bir anlayışla hareket etmiş, daha sonraki yıllarda da Mustafa Kemal'in anti-emperyalist bakış açısında hiçbir zaman bir değişiklik olmamıştır. Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı'nın daha başında ortaya koyduğu bu yaklaşımını 7 Temmuz 1922 tarihinde, Sovyet elçisi Aralov'un, İran elçisi Mümtazüddeve İsmail Han onuruna verdiği bir yemekte dile getirirken;

*“Türkiye'nin mücadelesi yalnız kendi nam ve hesabına olsaydı, belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi. Türkiye âzîm ve mühim bir gayret sarf ediyor. Çünkü müdafaa ettiği bütün mazlum milletlerin, bütün şarkın davasıdır ve bunu nihayete erdirinceye kadar Türkiye, kendisiyle beraber olan şark milletlerinin beraber yürüyeceğinden emindir”*³⁶ demişti.

İşte bu yüzdendir ki, Doğu dünyasının o dönemde sömürge olan Müslüman toplumları ve onların önderleri Türk Kurtuluş Savaşı'na;

*“İslâmın Hıristiyanlığa, Doğu'nun Batı'ya, Asya'nın Avrupa'ya ve Kemalist Türkiye'nin emperyalist İngiltere'ye karşı kazandığı en büyük zafer “olarak bakmışlardır”*³⁷.

Kemalizm'i, 1930'lu yıllarda özellikle Almanya ve İtalya'da uygulanan faşizmin yükseliş döneminde, bu rejimle karşılaştıranlar olmuştur. O dönemde M. Kemal, faşist liderleri her fırsatta eleştirmekten geri durmamış, onlarla asla işbirliği yoluna gitmemiştir. Da-

³⁵ İ. Aralov, *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları*, Çeviren: Hasan Ali Ediz, 2. Baskı, Ankara 1985, s. 29.

³⁶ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt: II, 4. Baskı, Ankara 1989, s. 44.

³⁷ Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Cilt: II, Ankara 1986, s. 269.

ha da ötesi İtalyan lider Faşist Benito Mussolini'nin Habeşistan'a saldırısını;

*“Bu kendini beğenmişlik dağının, masum “Habeş yabanlarını” bile duraksamadan yok edebilen, asker çizmesi giymiş bu sırtlanın dünyasında yaşamak zorunda kalmam üzücü değil midir?...Ben halkım için savaştım, ama her şeyden önce bu masum “yabanlar” için de savaştım”*³⁸ diyerek, şiddetle kınamıştı.

Mustafa Kemal, Alman lideri Adolf Hitler'den de hoşlanmadığını açıkça ortaya koymaktan çekinmemiştir. Amerikalı gazeteci Bayan Gladys Baker'in kendisiyle yaptığı bir görüşmesinde; Hitler ve Mussolini'den söz açıldığında; Avrupa'da bazı liderlerin, ulusçuluğu kendi toplumlarına yanlış anlatarak, *“saldırının odak noktaları haline geldiklerini”* belirtmiş, daha o yıllarda insanlığın üç yıl sonra yaşamak zorunda kalacağı büyük felaketi haber vermiş ve bu konuda ivedi önlemler alınması zorunluluğuna işaret etmişti³⁹.

Faşizmin, ulusçuluk ve toplumsal düzen anlayışı ile uzlaşmayan Kemalistler, daha da ötesi bu düzenin sömürgeci ve saldırgan amaçlarına açıkça karşı çıkarak, sert eleştiriler yöneltmişlerdir. Mustafa Kemal bu konuda ;

*“Sömürgecilik ve emperyalizm yeryüzünde yok olacak ve yerlerine, uluslar arasında hiçbir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir uyum ve işbirliği çağı egemen olacaktır”*⁴⁰ derken;

C.H.P Genel Sekreteri Recep Peker de faşizmi;

*“Faşizm, sınıf mücadelesine, beynelmilelciliğe ve diğer sınıfların tanıdığı siyasal inançlara zıt olan ve demokrasiyi, fırkaları hürriyet ihtilâlinin getirdiği parlamentarizmi inkâr eden bir politika yolu...”*⁴¹ olarak yorumlamış ve bu düzenin özgürlük karşıtı yanına dik-kati çekmek istemişti.

³⁸ Johannes Glasneck, **Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye**, Çeviren: Arif Gelen, Ankara 1976, s. 297.

³⁹ **Ülkü Halkevleri Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 29, Temmuz 1935, ss. 322-323.

⁴⁰ Enver Ziya Karal, **Atatürk'ten Düşünceler**, İstanbul 1981, s.18.

⁴¹ Recep Peker, **İnkılâp Dersleri**, 4. Baskı, İstanbul 1984, s. 50.

Kemalizm'i belli bir kuramsal çerçeveye oturtmaya çalışan Kadro Dergisi'nin yazarlarından Burhan Asaf (Belge) de, “*Faşizm ve Türk Millî Kurtuluş Hareketi*” başlıklı yazısında, İtalyan bilim adamı Dr. Ettore Rossi'nin, Kemalizm ile Faşizm arasında karşılaştırma yapmasını eleştirerek, bu iki sistem arasındaki farklılıkları açıkladıktan sonra, “*Kemalizm, müstemlekeciliğe karşı bir isyandır... Kemalizm millî kurtuluş hareketlerini henüz tahakkuk ettirmemiş milletler için daima bir ideal ve bir ideoloji kaynağı teşkil edecektir...*”⁴² diyerek, Faşizmin, hiçbir şekilde Kemalizm'e benzemediğini savunmuştu.

Kemalizm'in düşünsel temellerinin son şeklini aldığı C.H.P Dördüncü Büyük Kurultayı'nda da Recep Peker, gerek faşizme gerekse liberalizme karşı yine çok sert eleştiriler yöneltmiş ve daha da ötesi liberalizmin, dünyanın her yerinde çökmekte olduğunu ileri sürmüştü⁴³.

Buraya kadar söylenenleri kısaca özetlemek gerekirse, Kemalizm'in en yetkili kişileri başta olmak üzere, o dönemin aydınları bu düzenin; Faşizm, Liberalizm ve Sosyalizm gibi sistemlerden farklı olduğunu ısrarla vurgulamışlardır. Bu sistemlerden farklılıklar gösteren Kemalizm'in, o yıllardaki ideolojilerden hiç etkilenmediğini söylemek de yerinde bir yaklaşım değildir. Kemalizm'in düşünsel alt yapısı incelendiği zaman bu yapının; Genç Türklerin *ulusçu, lâik ve batılılaşmış* kanadından kalan düşünsel mirasa sahip çıktığı, başka bir deyişle; “*Osmanlı-İslâm geleneklerinden çok, aydınlanma dönemine, Fransız Devrimine, Pozitivizme, Solidarizme, 19. yy bilimci dünya görüşüne...*” uzandığı söylenebilir⁴⁴.

Daha da ötesi İngiliz tarihçi Prof. Arnold Toynbee'nin haklı olarak vurguladığı gibi Kemalizm;

⁴² Burhan Asaf (Belge), “Faşizm ve Türk Millî Kurtuluş Hareketi”, **Kadro Dergisi**, Cilt: I, Sayı: 8, Ağustos 1932, ss. 36-39.

⁴³ **C.H.P Dördüncü Büyük Kurultay Görüşmeleri Tutulgası...**, s. 45.

⁴⁴ Ali Kazancıgil, “Türkiye’de Modern Devletin Oluşumu ve Kemalizm”, **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, İstanbul 1986, s. 171; Qyvind Qsterud, “Ulusçuluk ve Göreceli Geri Kalmışlık”, **Bildiriler ve Tartışmalar**, Ankara 1984, ss. 236-240.

“Batı dünyasındaki Rönesans, Reform, XII. yüzyıl sonunun bilimsel ve kültürel ihtilâli, Fransız ihtilâli ve endüstriyel ihtilâllerin...” uyguladığı yöntemlerden etkilenmiş ve bunların amaçladığı hedeflere ulaşmaya çalışmıştır⁴⁵.

Bütün bunların yanı sıra Prof. İsmet Giritli’nin anlatımıyla;

“Kemalizm, bir çağdaşlaşma-modernleşme-yenileşme-Batılılaşma hareketinin ideolojisidir. Gerçekten Kemalizm, Niyazi Berkes’in doğru deyimiyle iki yüz yıldan beri başlatılan modernleşme akımının doğru yolunu bulması ve ona yönelmesidir. Bu nedenle, bu büyük tarihi ve toplumsal olayı geleneksel Batının monist ideolojilerinden birine sokmak mümkün değildir. Zira Kemalizm, Pragmatizm, Pozitivizm ve Realizmi de içeren bir Plüralizm’dir”⁴⁶.

Aynı şekilde Tarihçi Prof. Dr. Şerafettin Turan’ın da vurguladığı gibi;

“Türk Devrimi’nin temellerinde Akılcılık (Rasyonalizm) ve Olguculuk (Pozitivizm)’in izleri bulunmaktadır” ve M. Kemal, özellikle Cumhuriyetçilik ve siyasal rejim konusunda Jean Jack Rousseau’dan; özgürlük anlayışı konusunda da 26 Ağustos 1789 tarihli İnsan Hakları Bildirgesi’nden etkilenmiştir⁴⁷. Fransız Devrimi’nin etkileri, Türk Devrimi’nin hemen her evresinde görülmektedir. Zira Fransız Devrimi dünyayı, Aydınlanma Devrimi’nin bir ürünü olan doğal haklara dayalı bir bakış açısıyla algılama yöntemini getirmiştir. Bundan dolayıdır ki, doğal haklar anlayışını temel alan Türk Devrimi’ni etkilemesi de olağan bir gelişmedir.

Mustafa Kemal de bu etkileri 8 Mart 1928 tarihinde Fransız Lé Matin Gazetesi’ne verdiği demeçte açıkça dile getirerek şu bilgiyi vermektedir;

“Fransa ihtilâli bütün cihana hürriyet fikrini nefyetmiştir ve bu fikrin hâlen esas ve menbaı bulunmaktadır. Fakat o tarihten beri be-

⁴⁵ Atatürk İçin Diyorlar Ki, Toplayan: Selahaddin Çiller, İstanbul 1978, s. 118.

⁴⁶ İsmet Giritli, “Kemalist İdeoloji ve Nitelikleri”, **Bildiriler - Tartışmalar**, Ankara 1984, ss. 291-304.

⁴⁷ Turan, **Atatürk’ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar...**, ss. 11-13.

şeriyet terakki etmiştir. Türk demokrasisi Fransa ihtilâlinin açtığı yolu takip etmiş, lâkin kendisine has vâsf-ı mümeyyizle inkişaf etmiştir. Zira her millet inkılâbını içtimaî muhitinin tazyikatı ve ihtiyacına tâbi, olan ve hal ve vaziyetine ve bu ihtilâl ve inkılâbın zamanı vukuuna göre yapar”⁴⁸.

Bu sözlerden de açıkça anlaşılacağı gibi; Türk Devrimi'nin, Fransız Devrimi'nden etkilendiği kabul edilmekle beraber, her ulusun kendi devrimini; toplumsal çevresinin baskılarına, eğilimlerine, gereksinimlerine, durumuna ve o devrimin yapıldığı zamanın koşullarına göre yaptığı, bu nedenle de Türk Devrimi'nin kendine özgü farklı niteliklerle geliştiği vurgulanmaktadır. Gerçekten de Fransız Devrimi, sonrasındaki tarihsel süreç iyi incelendiği zaman, bu devrim sonrasındaki dönemde sanayi devrimlerinin ve anayasal düzenlerin, insan haklarının giderek yaygınlaştığı ve ulusçuluk anlayışının on dokuzuncu yüzyıla damgasını vurduğu anlaşılacaktır. Mustafa Kemal, Türk Devrimi'nin bütün bu gelişmelerden de yararlandığına işaret etmektedir. Gerçekten de bu etkiler yine iyi incelendiği zaman, Türk Devrimi'nde de görülebilir. Bununla beraber M. Kemal, hiçbir zaman *kopyacı* bir anlayışla hareket etmemiş, tam tersine olarak bu anlayışta olanları şiddetle eleştirmiştir. Örneğin: 20 Mart 1923 tarihinde Konya'da gençlerle yaptığı bir söyleşide; bu türden aydınları eleştirerek, bunları düşünceleriyle halkın eğilimleri arasında büyük uçurumlar olduğunu, bu aydınların halka önerdiği ülkülerin, halkın “*ruh ve vicdanından alınmadığını*”, bütün dünyayı bilen aydınlarımızın kendi toplumunu tanımadığını belirtmiş ve; “*Bu millete gideceği yolu gösterirken, dünyanın her türlü ilminden, keşfiyatından, terakkiyatından yararlanmakla birlikte, asıl temeli kendi içimizden çıkarmak zorundayız*” demişti⁴⁹.

Yine aynı konuda, 1 Kasım 1937 tarihinde TBMM'ni açarken kendisinin yaptığı son konuşmasında da;

⁴⁸ ASD, III, s.81.

⁴⁹ ASD, II, s s. 140-141.

“Bizim yolumuzu çizen; içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk milleti ve bir de milletler tarihinin bin bir facia ve ızdırap kaydeden yapılarından çıkardığımız neticelerdir” ⁵⁰ diyerek, Türk Devrimi’nin ile Kemalizm’in ulusal ve evrensel oluşumuna dikkat çekmek istemişti.

Bütün bunlar birleştirildiği zaman, Kemalizm’in kendine özgü ulusal, kopyacı olmayan, evrensel düşüncelerle ters düşmeyen, tam tersine örtüşen nitelikte bir ideoloji olduğu kendiliğinden anlaşılabilir.

Mustafa Kemal, C.H.P’nin ilk programı kabul edebileceğimiz Dokuz Umde (ilke)’yi yetersiz bulanları eleştirirken de;

*“Yayımladığım programı bir siyasal parti için yetersiz ve kısa bulanlar oldu. “Halk Partisi’nin programı yoktur” dediler. Gerçekten, ilkeler adı ile anılan programımız, karşı çıkanların gördüklerine benzer bir kitap değildi; ama temel ilkeleri kapsıyordu ve uygulanabilir nitelikte idi. Biz de, uygulanamayacak düşünceleri kuramsal bir takım ayrıntularla yaldızlayarak bir kitap yazabilirdik, öyle yapmadık. Ulusun maddî ve mânevi yönlerden yenilenip gelişmesi için çalışırken; iş yapmayı söze ve kurama yeğ tuttuk”*⁵¹ demişti.

Atatürk’ün bu konuşması da Kemalizm’in *doktriner* olmadığını, *işlevsel ve uygulanabilir* olduğunu açıklamak bakımından son derece anlamlı ve önemlidir. Mustafa Kemal, bütünüyle ya da bir bölümüyle kağıt üzerinde kalması kesin olan doktrinlerle zaman kaybedilmesini öngörmemiştir.

Başka bir deyişle, başlangıcından itibaren, tarihsel değişime açık bir ideoloji olarak, aklın ve bilimin gelişmesine uygun bir değişimi kabul etmiş olan Kemalizm, bu niteliği ile değişmezliği savunan doktriner anlayışlardan örneğin; Marksist, Faşist ve Teokratik vb. anlayışlardan bütünüyle ayrılmaktadır. Değişimi kesinlikle kabul eden Mustafa Kemal, bu anlayışını açıklarken, özellikle ekonomik sorunların ve bunlara bulunacak çözüm yollarının zamanın koşullarına göre değişmesinin zorunluluğunu dile getirerek;

⁵⁰ ASD, I, s. 405.

⁵¹ Atatürk, Nutuk (Söylev), II. ss. 956-957.

*“Toplum durmaz. Ekonomik sorunlar yalnız bu günün sorunu değildir. Bunun gelişmesi ve zamana göre ilerlemesi gerekir. Biz bu durumda değiliz. Ama bu durumda kalamayız. Onun için her sorunda inkı-lâpçı olacağız”*⁵² derken, değişmelerin kaçınılmaz olduğunu ancak bu değişmelerin geriye dönük değil, ileriye yönelik olması gerektiğini savunduğu içindir ki, Kemalizm'in ilkeleri arasına bir de *Devrimcilik* ilkesini koymuştur.

Cumhuriyet Halk Partisi Dördüncü Büyük Kurultayı'nda, Devrimcilik başlığı altında yapılan bu ilkenin tanımı, Kemalizm'in değişimciliğini ve işlevselliğini anlamak bakımından önemlidir. Bu kurultayda, Devrimcilik ilkesi ile ilgili olarak; *“Parti devlet yönetiminde tedbir bulmak için derecel ve evrimsel prensiplerle kendini bağlı tutmaz. Ulusumuzun sayısız öz verilerle başarmış olduğu devrimlerden doğan ve olgunlaşan prensiplere bağlı kalmak ve onları korumak parti için esastır”*⁵³ denilecekti.

Bu tanımdaki anlayış da Kemalizm'in devrimcilik ilkesinin en son tanımının yapıldığı bu kurultayda, sözü edilen ilkeye göre, sorunların evrimci bir anlayışla değil, devrimci bir anlayışla çözülmesi, ancak *“ulusun sayısız öz verilerle kazandığı”* temel ilkelere bağlı kalınmasını öngörülmekte idi. Bundan dolayıdır ki; Mustafa Kemal, Prof. A. Taner Kışlalı'nın deyiimiyle; *“Koşulların değişeceğinin, değişen koşulların yeni kurumları, yeni atılımları gerektireceğinin bilincindeydi. Bu nedenledir ki, Kemalist ideolojinin kalıplaşmasına, bir anlamda devrimin dondurulmasına karşıydı. Koşullara koşut olarak, sadece kurumların değil, düşüncelerin de değişmesinin gerektiğini biliyordu. İşte bu nedenledir ki, Kemalizm'in Devrimcilik ilkesi, aynı zamanda bir “sürekli devrimcilik” anlayışını yansıtmaktadır”*⁵⁴.

Kemalizm'in Lâiklik ilkesi de, Batı aydınlanmasında önemli bir dönemeci oluşturan Reform süreciyle başlayan ve Aydınlanma Devrimi ile doruk noktasına ulaşan bir anlayıştan etkilenmiştir. Ünlü

⁵² Yüksel Ülken, *Atatürk ve İktisat*, İstanbul 1981, s. 279.

⁵³ C.H.P, *Dördüncü Büyük Kurultay Görüşmeleri Tutulğası...*, s.78.

⁵⁴ Kışlalı, *a.g.e.*, s. 59.

Fransız düşünürü Descartes'in "*Düşünüyorum o halde varım!*" anlayışı ile Auguste Comte'un Pozitivizmi'nden Kemalistlerin de etkilendiği anlaşılmaktadır. Kemalizm'in lâiklik anlayışında; din işleriyle dünya işlerinin ayrılması, dinin siyasal, toplumsal ve ekonomik bir sömürü aracı olarak kullanılmaması, bunu yapanlara devletin karışabilmesi, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, dinin her türlü boş inanlardan kurtarılarak, bilimsel bir süzgeçten geçirilmesi, "*Tanrısal haklar ve Tanrısal egemenlik*" yerine, "*doğal haklar ve ulusal egemenlik*" anlayışının temel alınması, devletin inanç özgürlüğünü koruması, dünyasal yaşamda inançlardan ve bunlardan kaynaklanan doğmalardan değil, aklın ve bilimci düşüncenin etkinliğinin egemen kılınmasından yanadır. Bu lâiklik anlayışına paralel bir anlayış, C.H.P Dördüncü Büyük Kurultayı'nda dile getirilerek, bu ilkenin "*ulusumuzun çağdaş uygarlık yolunda ilerlemesi için başlıca şartlardan biri olduğu*" kabul edilmişti⁵⁵.

Kemalizm'in lâiklik ilkesi, Batı düşüncesine ait olmakla birlikte, Atatürk döneminde Türkiye, Aydınlanma Devrimi'nin öngördüğü kuramsal çerçeveye bağlı kalmıştır. O dönemin Türkiye'sindeki uygulamalar, lâikliğin ana vatanı kabul edilen Fransa'da bile yeterince başarıyla uygulanamamıştı. Oysa Türkiye'de, yalnızca din-devlet ayrımı gerçekleştirilmekle yetinilmemiş; Saltanat ve Hilafet'in kaldırılmasından sonra, 1924 Anayasası'ndan din ile ilgili maddeler çıkarılarak siyasal düzen lâikleştirilmiş, medreseler kapatılmış, eğitim-öğretim birliği sağlanmış, doğal hukuk düzenine geçilmiş, Arap abecesi yerine yeni Türk abecesi kabul edilmiş, Kur'an-ı Kerim ve Ezan'ın Türkçeye çevirisi yapılmış; giysi-ölçüler-saat-takvim değiştirilmiş ve kadın-erkek eşitliği konusunda köklü adımlar atılmıştır. Türk kadınına demokratik hakları 1934 yılında verildiği zaman, o yıllarda henüz Fransa, İtalya, İspanya, İsviçre, Portekiz, Polonya ve bütün Balkan devletleri ile uzak doğu ve Güney Amerika'da yaşayan kadınlar böyle bir hakka sahip bulunmuyorlardı ⁵⁶. O yıllarda yapılan

⁵⁵ C.H.P Dördüncü Büyük Kurultay Görüşmeleri Tutulgası..., s. 78.

⁵⁶ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, "Türk Hukukunda Kadının Yeri", *Ülkü Dergisi*, Cilt: 5, Sayı. 28, Haziran 1935,ss. 269-270.

bu büyük değişikliği, aydın bir Türk kadını olan Mediha Muzaffer, “*İnkılâbın Ruhunu*” adlı yapıtında şöyle dile getirmişti;

“*Dün lâle bahçelerinin hûlyası kadın, saltanatın baziçesi (oyuncağı) olan kadın, zayıf, aciz ve esirdi... Cumhuriyet, çalışan ellerimizi dörtleştirdi, yuvalarımızı, yavrularımızı düşünen dimağlarımızı ikileştirdi*”⁵⁷.

Kısaca söylemek gerekirse, yine Prof. A. Taner Kışlalı'nın deyişiyle;

“*Bir çağdaşlaşma ideolojisi olarak Kemalizm açısından lâiklik, demokrasi alanındaki cumhuriyetçiliğin de, milliyetçiliğin de, devrimciliğin de ve hatta halkçılığın da ön koşulu olduğu için, bu ölçüde önem taşımaktadır. Demokrasinin ön koşuludur; çünkü lâiklik olmadan gerçek bir düşünce özgürlüğü, gerçek bir özgür seçim olmaz... Milliyetçiliğin ön koşuludur; çünkü lâiklik olmayan yerde önem taşıyan öge ulus değil, inanların oluşturduğu “ümme”tir... Devrimciliğin ön koşuludur; çünkü lâikliği kabul etmemiş bir toplumda bilimin ve çağın gerisinde kalmış kurumları değiştirmenin tartışılması bile genellikle olanaksızdır. Halkçılığın ön koşuludur; çünkü din temeline dayalı bir devlette ağırlığı ve önceliği olan halk değil, dinsel seçkinlerdir*”⁵⁸.

Kemalizm'in belki de en eski ilkesi olan Halkçılık ilkesinin düşünsel temellerinde ise, bir ölçüde solidarizm ve Rus popülizmi olarak bilinen “*Narodnika (Halkçılık)*” akımının izleri görülmekte ise de, Kemalizm'in halkçılık anlayışı, yalnızca ekonomik anlamda olmayıp, daha çok siyasal demokrasiyi, bireysel ve hukuksal eşitliği, sınıf ayrıcalıklarının reddini ve sınıflar arasında toplumsal uzlaşmayı amaçlamıştı. Bu amaçları sağlamak isteyen Mustafa Kemal daha 1920 yılından başlayarak hükümetini *Halk Hükümeti*, siyasal programını *Halkçılık Programı*, ideolojilerini *Halkçılık*, kurduğu partinin adını da *Halk Fırkası* olarak adlandırmıştı. Bunlardan da kolaylıkla anlaşılacağı gibi Kemalizm'in Halkçılık anlayışı, halkı dışlayan değil,

⁵⁷ Mediha Muzaffer, *İnkılâbın Ruhunu*, İstanbul 1933, s. 63.

⁵⁸ Kışlalı, *a.g.e.*, s. 61.

tam tersine, seçkinciliğe karşı bir ideoloji olup, “*Osmanlı geleneğinin bir ürünü olan seçkin-halk ikilemini aşmaya yönelikti*”⁵⁹.

Kemalist ideolojide halkçılığa, 1930’lardan sonra ekonomik bir içerik de yüklenmeğe çalışılmıştır. Zira M. Kemal ve Kemalistler, bireyin gereksinimlerinin yalnızca siyasal, hukuksal eşitlik ve özgürlükten ibaret olmadığını görmüşler, bu anlayışın ekonomik kazanımlarla desteklenmediği sürece, siyasî rejimin tehlikede olacağını anlamışlardır. Böylelikle ekonomik sorunları çözmek için, Devletçilik gündeme getirilmiştir. Zira o yıllarda Türk milletinin % 80’i, Osmanlı yönetiminin aşağıladığı, neredeyse uşak durumuna düşürdüğü, hiç bir hakkını tanımadığı, yalnızca asker ve vergi toplanması söz konusu olunca anımsadığı *Köylü* kesiminden oluşmakta idi. Bu yüzdendir ki M. Kemal, daha 1 Mart 1922 tarihinde konuyu gündeme taşıyarak köylüyü; “*Türkiye’nin sahibi ve efendisi*” olarak ilan etmiş, bu kesimin “*herkesten daha çok refah, saadet ve servete müstehak ve elyak*” olduğunu belirterek, “*yedi yüz yıldan beri emekleri ellerinden alınan, kanları akıtılan bunca özverilerine karşılık “nankörlük, küstahlık, cebbarlıkla uşak menzilesine” indirilmek istenen “bu sahibi aslinin huzurunda bugün kemalî hicap ve ihtiramla vaz’ı hakikîmizi alalım” demişti*”⁶⁰.

Halkçılık ilkesinin temelini oluşturan bu anlayış sözde kalmayacak, gelecek yıllarda bu kesimin yaşam düzeyini yükseltmek için önlemler alınmasında etkili olacaktır. Bundan dolayıdır ki, Cumhuriyetin kuruluşunun üzerinden iki yıl bile geçmeden, devletin bütün yoksulluğuna karşın, köylüyü ezen, aç bırakan, Aşar Vergisi 1925 yılında kaldırılacaktır.

Bu büyük ve özverili çoğunluğun haklarının öne çıkarılması düşünülerek, köylünün yaşam düzeyini yükseltmek için, *Köycülük* adı ile yeni bir anlayış gündeme getirilmiştir ki, bu anlayışın Halkçılığı daha etkin bir şekilde uygulanmasını öngörmekte olduğu söylenebilir. Bu anlayışın ilk uygulamaları önce Halk Dershaneleri ve Millet Mektepleri ile başlatılacak, 1930 sonrasında da Halkevleri, Halk

⁵⁹ A.g.e., s. 57.

⁶⁰ ASD, I, s. 225.

Okuma Odaları, Köy Enstitüleri'ne kadar uzanan geniş bir programın uygulanmasıyla sürdürülecekti. Yine bu amaca uygun olarak, 10 Mayıs 1931 tarihinde toplanan C.H.P Üçüncü Büyük Kurultayı, partinin; “*İşçi ve çiftçilerden doğrudan doğruya amele ve köylü arasından meb'us namzedi (milletvekili aday) gösterilmesi ve müstakil olarak namzetliğini koymak isteyenlere müzaheret (yardım) edeceği...*”⁶¹ yolunda bir karar alacak ve böylelikle, yüz yıllardan beri ezilen, sömürülen çoğunluğu oluşturan bu toplumdaki adeta özür dilenmesi yoluna gidilecekti.

C.H.P Dördüncü Büyük Kurultayı'nda da en çok ağırlık verilen ilkelere biri de yine halkçılık olmuştur. Bu kurultaydaki tanımlamada, daha önceki yıllarda olduğu gibi; “*İrade ve egemenliğin halka ait olduğu, yasalar önünde eşitlik, hiçbir bireye, aileye, topluluğa, sınıfa ayrıcalık tanınmaması, toplumun çalışma gruplarından oluştuğu*” savunulmuş; “*...Klas kavgaları yerine sosyal düzenlik ve dayanışma elde etmek ve asıgılar (çıkar) arasında, birbirine karşıt olmayacak surette, uyum kurmaktır. Asıgılar, kapasite ve çalışma derecesine göre olur*”⁶² denilerek, çalışan kesimler arasında çıkar uzlaşmasına dayanan bir toplumsal denge kurulması öngörülmüştü.

1930'lu yıllarda düşünsel olarak gündeme getirilen devletçilik ise, her ne kadar 1934 yılında Birinci Sanayi Plânı ile resmen uygulanmaya başlanmışsa da, bu konuyu 1 Mart 1922 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmada amaç olarak dile getiren Mustafa Kemal;

“*Siyaset-i iktisadiyemizin mühim gayelerinden biri de menafi-i umumiyyeyi doğrudan doğruya alakadar edecek müessesat ve teşebbüsât-ı iktisadiyeyi kudret-i maliye ve fenniyemizin müsaadesi nispetinde devletleştirmektir*” diyerek, bu sayede topluma ait olan yer altı zenginliklerinin işletilerek, halkın çıkarına sunulacağı⁶³, konusunda söz vermişti.

27 Ocak 1930 tarihinde İzmir'de yaptığı konuşmada ise, parti programından söz ederken; “*Fırkamızın takip ettiği program, bir is-*

⁶¹ Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, **Tarih IV**, s.198.

⁶² **C.H.P Dördüncü Büyük Kurultay Görüşmeleri Tutulgası...**, s. 78.

⁶³ **ASD I**, s. 226.

tikametten tamamıyla demokratik, halkçı bir program olmakla beraber, iktisadî nokta-i nazardan devletçidir”⁶⁴ derken de, bu iki ilke arasındaki bağlantının önemini vurgulamak istemişti.

Kemalizm’in öngördüğü devletçilik anlayışının, bir ölçüde, Batı çıkışlı olan *Etatizm* ve *Sosyalizmden* etkiler taşıdığı söylenebilir. Bununla birlikte Kemalizm’in devletçilik anlayışı, Atatürk’ün de vurguladığı gibi; “*19’uncu asırdan beri sosyalizm nazariyecilerinin ile ri sürdükleri fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir. Bu, Türkiye’nin ihtiyaçlarından doğmuş, Türkiye’ye has bir sistemdir*”⁶⁵.

Kemalist devletçilik anlayışı, devlete *sosyal devlet* olma sorumluluğunu yüklemiştir. Özellikle dördüncü kurultayda yapılan en son tanımdan da anlaşılacağı gibi, devletin ulusun yaşam düzeyini yükseltmesi ve yurdu bayındır hale getirmek için, genel çıkar doğrultusunda yatırım yapması ve özel girişimi korumakla birlikte, denetlemesi öngörülmüştür ⁶⁶. 1930 yılında *ımlı devletçilik* anlayışının benimsenmesine karşın, bu yıllarda liberalizmin çöküş dönemini yaşaması nedeniyle, Türk yöneticilerinde bu düzene olan güven giderek sarsıldığı için, *ımlı* sözcüğü bırakılarak, yalnızca devletçilik deyi mi kullanılmaya başlanmış ve bu gelişmelerin ardından devletçilik yeniden tanımlanmıştır. 1931’de yapılan yeni tanıma göre;

“*Bizim takibettiğimiz devletçilik, ferdî mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber, mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete eriştirmek için, milletin umumî ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerde-bilhassa iktisadî sahada-devleti fiilen alâkadar etmektir*”⁶⁷, denilerek bir yandan devletçiliğin demokratik, sosyal niteliği vurgulanırken, bir yandan da “*genel ve yüksek çıkarların korunması*”, yani sosyal devlet anlayışından vazgeçilemeyeceği dile getirilmiştir. Devletin uygulamada bu anlayışa ne kadar yer verdiği tartışma konusu olabilir. Ancak devletin o

⁶⁴ ASD, II, s. 262.

⁶⁵ Enver Ziya Karal, *Atatürk’ten Düşünceler...*, s. 106.

⁶⁶ C.H.P Dördüncü Büyük Kurultay Görüşmeleri Tutulgası..., s. 78.

⁶⁷ A. Afetinan, *Medeni Bilgiler*, Ankara 1969, s. 49.

gün içinde bulunduğu yoksulluk ortamında böyle bir yüksek hedef öngörmesi bile, Kemalizm'in sosyal devlet anlayışını kabul ettiğini anlamak bakımından önemlidir⁶⁸.

Kemalizm'in sosyal devlet anlayışını gündeme getirmesinde, halkçılık anlayışının amaçlarına ulaşılmasının yanı sıra, sınıf çatışmalarını önleyerek, toplumsal uzlaşmanın gerçekleştirilmesi zorunluluğunu da görmezlikten gelinemez. Zira Parti Genel Sekreteri Recep Peker'in de açıkça vurguladığı gibi, sosyal adalet gerçekleştirilmezse, bir süre sonra Türkiye'de sınıf çatışmaları başlayabilir ve bu durum da, siyasî rejimin geleceğini tehlikeye sokabilirdi⁶⁹. Buradan da anlaşılacağı gibi, parti yönetiminde Halkçılık ile Devletçilik arasında sıkı bir bağlantı olduğu kabul edilmekte ve Devletçiliğin, Halkçılık ilkesinin zorunlu bir sonucu olarak uygulamaya konulduğu anlaşılmaktadır. Bunu kanıtlayan bir başka örnek de, Atatürk'ün son Başbakanı Mahmut Celâl Bayar'ın, Atatürk'ün ölümünden iki gün önce, 8 Kasım 1938 tarihinde TBMM'nde okuduğu hükümet programında da kesin bir dille vurguladığı gibi; “Kemalist rejim, millî menfaate uymayan devamlı bir şahsî menfaat kabul etmemekte (idi) ve etmeyecekti”⁷⁰. Başbakan Bayar, bu konuşmasında Atatürk'e atıfta bulunarak;

“Piyasalara kesin ihtiyaç olmadıkça müdahale etmemek (ancak) başı boş da bırakmamak” yolundaki ilkeye kesinlikle uyulacağını belirttikten sonra, *“Kemalist rejimin karakteri(nin) yapıcı ve yaptırıcı”* olduğunu, *“umumî ve ferdî çalışmaya ve menfaate hizmet gayesini”* güttüğünü açıklamıştı⁷¹. Bu anlayış da Kemalizm'in, Halkçılık ve Devletçilik arasında sıkı bir bağlantı gördüğünün belirgin bir kanıtı olarak söylenebilir.

Kemalizm'in Ulusçuluk ilkesi ise, kimi zaman yeterince anlaşılamadığından, yada kimi zaman da saptırılmaya çalışıldığından, etnik

⁶⁸ Suna Kili, **1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler**, İstanbul 1976, s. 75.

⁶⁹ **C.H.P Genel Sekreteri Recep Peker'in Söylevleri**, Ankara 1935.

⁷⁰ Arar, **Hükümet Programları...**, s. 83.

⁷¹ **A.g.e.**, s. 85, 88.

anlayışı öne çıkardığı gerekçesiyle, sürekli olarak tartışma konusu yapılmıştır. Oysa Kemalizm'in *Ulus* ve *Ulusçuluk* anlayışı, Fransız düşünür ve tarihçisi Ernest Renan'ın, çağdaş ulusun tanımını yaptığı ve 1882 yılında verdiği *Bir Millet Nedir?* başlıklı konferansında ileri sürdüğü ulus tanımı ile uyum içindedir. Başka bir deyişle Atatürk'ün ulus ve ulusçuluk anlayışı, etnik ve dinsel ayrımcılığa dayanmayan, alt kimlikleri yadsımayan, yurttaşlık temelinde dayanan bir anlayıştır. Renan'ın vurguladığı din, dil, ırk gibi öznel öğelerden çok, nesnel öğelere dayanan bu anlayışta; bireylerin birlikte yaşama duygusu ve kararlılığı, birlikte yaşanan geçmişin yoğurduğu ortak kültür, ruh ve amaç birliği ön plândadır⁷². Renan'ın lâik ulusçuluk anlayışını özetleyen Atatürk, Türk Milletini tanımlarken;

“a) Zengin bir hatıra mirasına sahip bulunan,

b) Birlikte yaşamak konusunda ortak arzu ve bunu kabulde samimi olan,

c) Ve sahip olunan mirasın korunmasına birlikte devam konusunda istek ve dilekleri ortak olan insanların birleşmesinden oluşan topluma millet adı verilir”⁷³ diyerek, çağdaş ulusçuluk anlayışını benimseydiğini açıkça ortaya koymuştur. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi, Kemalizm'in ulusçuluk anlayışı, tarih, kültür ve ülkü birliğini öne çıkaran, çağdaş bir ulusçuluk anlayışı ile örtüşmektedir. Bu anlayış, Osmanlı dönemindeki ortak din temelinde dayanan *Ümmet* ya da *Kul* anlayışı yerine; bireylerin eşit haklarına dayanan *Yurttaş* anlayışını kabul etmiştir. 1924 anayasasının 88.'nci maddesinde;

“Türkiye ahalisine, din ve ırk farkı olmaksızın Türk denilerek”⁷⁴ bu gelişmeye işaret edilirken, ırk ayrımı bir defa daha reddedilmiştir. Ayrıca; “Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkına Türk denir.” şeklinde yapılan başka bir tanımda da, herhangi bir dinsel, ya da etnik topluluğun öne çıkarılmadığı açıkça ortaya konulmuştur. Öte yandan yine dördüncü büyük kurultayda yapılan ulus tanımında da; “Ulus; dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı yurddaşlardan

⁷² Turhan Feyzioğlu, *Atatürk ve Milliyetçilik*, Ankara 1986, s. 36.

⁷³ Afetinan, *Medeni Bilgiler*,..., ss. 23-24.

⁷⁴ Server Tanilli, *Anayasalar ve Siyasal Belgeler*, İstanbul 1976, s. 82.

meydana gelen siyasal ve sosyal bir bütündür"⁷⁵ denilerek, bir defa daha nesnel ögeler öne çıkarılmış, Kemalizm'in çağdaş ulusçuluk anlayışı bir defa daha vurgulanmıştır.

Atatürk, yukarıdaki tanım ve yorumlardan da anlaşılacağı gibi, hiçbir zaman Türk ulusunun farklı etnik kökenlerden oluştuğu gerçeğini reddetmemiştir. Ancak bütün ulusu kapsayacak, evrensel anlamda Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan bireyleri tam anlamıyla ifade edecek bir yurttaşlık bilincinin ve kimliğinin kabul edilmesini de zorunlu görmüştür. Atatürk, Türkiye sınırları içinde yaşayan ve Boşnak, Çerkez, Kürt, Laz vb. alt kimliklere sahip olan toplulukların "*Umum Türk camiası gibi, aynı müşterek maziye, tarihe, ahlâka, hukuka sahip olduklarını*"⁷⁶ belirtirken, Türk kimliğinin eşit haklara dayanan çağdaş bir ulusçuluk olduğunu vurgulamak istemiştir. Bu anlayışa dayanan Türk ulusçuluğu da; başka ulusların haklarına saygı duyan, insancıl, etnik ve dinsel anlayışa dayanmayan, saldırgan olmayan, ulusal ve barışçı bir amacı ifade etmektedir. Dördüncü Kurultayda yapılan ulusçuluk tanımı da bu amacı açıkça ortaya koymaktadır. Bu tanıma göre; "*Ulusçuluk; ilerleme ve gelişme yolunda ve arsulusal değerlerde ve ilgilerde Türk sosyetesinin, çağdaş uluslarla yan yana ve bir uyumda yürümekle beraber...kendine özgü ıralarını ve erkin benliğini korumayı esas sayar*"⁷⁷.

Kısaca söylemek gerekirse, Kemalizm'in ulusçuluk anlayışı, bireysel eşitliği ve hakları ön plânda tutan, ırk ve din temeline dayanmayan, lâik, ortak yurttaşlık bilincine dayanan çağdaş bir anlayıştır. Bu nitelikleri göz önüne alındığı zaman, ulusçuluğun da halkçılık ile olan sıkı bağlantısı kolaylıkla anlaşılabilir.

Kemalizm'in Cumhuriyetçilik ilkesi, Cumhuriyetin kuruluşu ile anayasal nitelik kazanmış, devletin siyasî rejimin değiştirilmesinin "*teklif dahi edilemeyeceği*" gibi temel bir anlayışa dayandırılmıştır. Atatürk'e göre Cumhuriyet; demokrasi ile birlikte uygulandığı tak-

⁷⁵ C.H.P Dördüncü Büyük Kurultay Görüşmeleri Tutulgası..., s. 77.

⁷⁶ Afetinan, a.g.e., s.23.

⁷⁷ C.H.P Dördüncü Büyük Kurultay Görüşmeleri Tutulgası..., s. 77.

dirde değerlidir ve demokrasi uygulamasını en iyi gerçekleştiren yönetim biçimidir. Cumhuriyet erdeme dayanan ve erdemli insanların yetişmesine olanak sağlayan, erdemle korunan, ulusal egemenlik düşüncesini en iyi yansıtan, uygar ulusların “*hesapsız ıstırap ve kandan sonra vardıkları en sağlam devlet şeklidir*”⁷⁸ Atatürk, bütün özlem ve çabalarına karşın, kendi döneminde demokrasiyi bütün kurum ve kuruluşlarıyla birlikte uygulayamamıştır. Bu dönemde otoriter bir cumhuriyet anlayışı yürürlükte olmakla beraber, daha sonra demokrasiye giden yollar açık bırakıldığı için Türkiye, kansız ve kavgasız bir şekilde, 1945 sonrasında çoğulcu düzene geçebilmiştir. Bu başarı, o zamana kadar uygulanan anlayışın demokrasi ortamına katkıda bulunması ile açıklanabilir. Başka bir deyişle Kemalist Cumhuriyet, gerek anayasasında ve gerekse uygulamada, sürekli olarak bir “*potansiyel demokrasiyi*” yapısında barındırmış, “*her şeye rağmen plüralizme üstün bir değer tanıdığını ve plüralist bir devlet felsefesinde faaliyet gösterdiğini*”⁷⁹ ortaya koymuştur. Bu gerçeklik de Kemalizm’i öteki otoriter anlayışlardan ayıran önemli bir niteliğidir. Başka bir deyişle Kemalizm, “*hiçbir zaman kapalı bir kuramsal sistem*” olmamıştır⁸⁰. Aynı dönemde Türkiye’de demokrasinin bütün kurumlarıyla uygulanamamasının en önemli gerekçesi ise, devrim ile demokrasinin birlikte yürütülemeyeceği gerçeğinin, özellikle Terakkiperver Cumhuriyet ve Serbest Cumhuriyet Partileri ile denendikten sonra, anlaşılmış olmasıdır. Kaldı ki, dünya siyasî tarihinde, devrim ile demokrasiyi birlikte gerçekleştiren tek bir örnek bile söz konusu değildir. Türk devriminin de bu tarihsel süreç içinde yer alması da kaçınılmaz olmuştur. Zira Atatürk’ün de vurguladığı gibi, devrimden ödünler vererek, herkesi mutlu etmeye yönelik bir “*idare-i maslahatçı*” anlayışla devrim yapılamazdı⁸¹. Böyle bir girişim, daha başlangıçta karşı devrimcilerin ayakları altında ezilebilir, böylelikle devrimle amaçlanan yeni düzen daha başlangıçta sona erebilirdi. Bu

⁷⁸ Afetinan, **Medeni Bilgiler...**, s. 39.

⁷⁹ Maurice Duverger, **Siyasî Partiler**, Çeviren: Ergun Özbudun, Ankara 1974, s. 363.

⁸⁰ Qsterud, a.g.m., s. 236.

⁸¹ Utkan Kocatürk, **Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri**, 3. Baskı, Ankara 1984, s. 74.

anlayışı özlü bir biçimde dile getiren ünlü Fransız siyaset bilimci Prof. Dr. Maurice Duverger'in deyimiyle; “*Her gerçek siyasal dönüşüm, eski yönetim anlayışının dayandığı temelleri ortadan kaldırmak için, belli bir süre otoriter bir tutum izlemek zorunda...*”⁸² kalmıştır ki, bu kural Türk Devrimi için de geçerli olacaktır.

Kısacası; Kemalist hareket demokrasiye giden yolları açık tutmakla birlikte, yapılan köklü değişikliklerin yerleşmesini sağlayabilmek amacıyla, Atatürk döneminde otoriter bir yöntem izlemiştir. Cumhuriyetçilik ilkesi de C.H.P Dördüncü Büyük Kurultayı'nda son biçimiyle bir defa daha tanımlanırken; “*Parti, ulus egemenliği ülküsünü en iyi ve en sağlam surette imsileyen ve taplayan devlet şekli Cumhuriyet olduğuna kanıgdır. Parti bu sarsılmaz kanağatla, Cumhuriyeti her türlü tehlikeye karşı bütün araçlarla korur*”⁸³ şeklinde bir yaklaşım öne çıkarılmıştır.

Dördüncü Büyük Kurultayda ayrıca Cumhuriyet yönetiminin en iyi devlet biçimi olduğu kabul edilmekle birlikte, “*devletin esas kuramı*” başlıklı bölümde; “*Türkiye; ulusçu, halkçı, devletçi, lâik ve devrimci bir Cumhuriyettir*”⁸⁴ şeklinde bir saptama yapılmış ve Kemalist Cumhuriyetin temel nitelikleri açıkça ortaya konmuştur. Bu yaklaşım, Türkiye’de uygulanan cumhuriyet biçiminin yalnızca devlet başkanlığına seçimle gelinen bir anlayışı yansıtmadığını, aynı zamanda bu Cumhuriyetin, Kemalizm’in ideolojisini oluşturan altı ilkesi çerçevesinde yorumlanması gerektiğine vurgu yapmak için gerekli görülmüştür.

Bütün bu yorum, tanım ve yaklaşımlardan sonra, Kemalist ideolojinin temel nitelikleri aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir:

1. Kemalizm; kendi döneminde uygulamada olan Sosyalizm, Faşizm, ve Liberalizmden farklı amaç ve nitelikleri olan bir ideolojidir.

⁸² Duverger, a.g.e., s.363.

⁸³ C.H.P Dördüncü Büyük Kurultay Görüşmeleri Tutulgası..., s. 77.

⁸⁴ A.g.e., s. 77.

2. Kemalizm; başlangıçta kuramsal bir çerçeveye dayanılarak gerçekleştirilmemiştir. Başka bir anlatımla, tarihsel bir alt yapısı olmakla birlikte, değişmez bir doktrine dayanan bir ideoloji değildir.

3. Kemalizm; Ekonomik, siyasal ve toplumsal koşulların ve gereksinimlerin değişmesiyle ortaya çıkan sorunların, temel ilkelerden ödün vermeksizin, bilimsel bir anlayışla çözümlenmesini öngörmektedir.

4. Kemalizm; Batı uygarlığının Rönesans, Reform, Aydınlanma ve Sanayi Devrimleri ile izlediği süreçte, bu uygarlığın üzerinde yükseldiği değerlerin önemli bir bölümünü düşünsel temel alan bir ideolojidir.

5. Kemalizm; ulusal ve evrensel nitelikleri olan anti-emperyalist bir ideoloji olup, salt sömürgeciliğe karşı çıkmakla yetinmeyip, bütün ezilen ulusların yanında yer alınmasını öngörür. Başka bir deyişle Kemalizm; *“ulusal kurtuluş eylemlerini gerçekleştirmemiş uluslar için bir ideal ve ideoloji kaynağı olarak”*⁸⁵ gösterilebilir.

6. Kemalizm, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için bir seçenek olarak kabul edilebilir. Maurice Duverger’in de vurguladığı gibi; *“Kemalizm, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa rejimlerinde bulunmayan nitelikleri ile Marksizm’in gerçekten alternatifidir”*⁸⁶.

Yine Duverger’in anlatımıyla Kemalizm;

*“İkinci Dünya Savaşı’na kadar Türkiye çapında değerlendirilmiş, eski bir ülkeyi modern bir ulus haline getirmek için harcanan çabalar olarak görülmesine karşın, 1945’ten sonra bir örnek değer kazanmıştır. Bu tarihten sonra “Kemalizm, Türkiye tarihinin bir sayfası olmaktan çıkıp, politik bir sisteme önderlik etmeye başlamıştır”*⁸⁷.

Başka bir ifade ile 1945 yılına kadar ulusal yanı öne çıkarılan Kemalizm’in, bu tarihten sonra evrensel niteliği olduğu Batılı bilim insanlarınınca da kabul edilmeye başlanmıştır.

⁸⁵ Alpar, a.g.m., s.713.

⁸⁶ Yüksel Ülken, **Atatürk ve İktisat**, Ankara 1981, s. 275.

⁸⁷ Maurice Duverger, **Le Monde**, 27 Mayıs 1961. Aktaran: A.Afetinan, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, s. 1-2.

7. Kemalizm; sınıflar arasında çatışmaya değil, uzlaşmaya dayanarak, çağdaş demokrasinin gerçekleştirilmesini öngören bir düşünce sistemidir. Yalnızca seçen-seçilen ilişkisine dayanan çoğulcu bir anlayışı benimsememiştir.

8. Kemalizm; Aydınlanma Devrimi'nin amaçladığı, ancak çoğu kağıt üzerinde kalan doğal haklar kuramının büyük bir bölümünü, tarihsel ve toplumsal koşulların bütün engellemelerine karşın, önemli ölçüde Türkiye'de gerçekleştirmeyi başarmıştır.

Sonuç olarak Kemalizm'in; Mustafa Kemal Atatürk'ün, ulusal ve evrensel ideolojilerden yararlanarak yarattığı yeni bir bileşim olduğu, ulusal ve evrensel bağlamda bütün sömürge ve yarı sömürge konumundaki toplumlara örnek oluşturan, günümüzde ve gelecekte de varlığını sürdürecektir özgün bir ideolojinin niteliklerini taşıdığı söylenebilir.

